

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการบริหารงานคณะสงฆ์ลาว จากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ารูปแบบการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ลาวมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าคณะสงฆ์ที่มีหน้าที่และบทบาทในการบริหารได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ตามความเหมาะสมกับเอกลักษณ์ของชาติและให้สอดคล้องกับฝ่ายราชอาณาจักร จากจุดเริ่มต้นที่มีการปกครองคณะสงฆ์ได้จัดให้มีเพียง ๓ ตำแหน่งในการปกครอง และการควบคุมบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เรียกว่า สมเด็จพระมหาสมิเจ้า ทำหน้าที่เป็นประมุขสงฆ์ในการบริหารทั่วพระราชอาณาจักร ตำแหน่งดูแลการปกครองและควบคุมการกิจการคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค คือ สมเด็จพระสังฆเสนา ตำแหน่งเผยแผ่ คือ สมเด็จพระธรรมเสนา มีหน้าที่เผยแผ่ พระพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร เพื่อให้พุทธธรรมได้แผ่ขยายไปสู่แนวคิดจิตใจของประชาชนลาว

จากจุดเริ่มต้นของการปกครองคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ได้รับการยอมรับจากเจ้าชีวิตและคนลาวทุกภาค แต่มีการขยายตัวในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาไม่รวดเร็วเท่าที่ควร เนื่องจากว่าคนลาวมีความเชื่อในผีฟ้า ผีแถนมาแต่เดิมอยู่แล้ว ระยะเวลาในรัชกาลของเจ้า ชูลนราช และเจ้าโพธิสารราช พระพุทธศาสนาได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในทุกด้าน คือ การปกครอง การเผยแผ่ และการศึกษา พระปริยัติธรรม สาเหตุที่กิจการคณะสงฆ์และ พระพุทธศาสนาได้เจริญอย่างรวดเร็วใน ๒ รัชกาลนี้ ก็เนื่องจากว่าได้รับความเอาใจใส่และอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะเจ้าโพธิสารราช พระองค์ได้เป็นกษัตริย์ลาวล้านช้างพระองค์แรกที่บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ลาวว่า พระองค์ได้เสด็จออกผนวชเป็นเวลา ๓ เดือน เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยกับสมเด็จพระสังฆราชศรีจันท และเมื่อผนวชแล้วพระองค์ได้มีพระราชโองการประกาศปลงลาสิกขาและความเชื่อถือนมงามไว้เหตุผล ต่อมาอีก ๒ ยุคที่พระพุทธศาสนาและกิจการคณะสงฆ์ได้รับความเอาใจใส่อุปถัมภ์บำรุงจนมีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กับฝ่ายราชอาณาจักรทุกประการ คือในรัชกาลเจ้าไชยเชษฐาธิราช และเจ้าสุริยวงษาธิมมิกราช

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในรัชกาลเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ เมื่อก่อนมีตำแหน่งในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพียง ๓ ตำแหน่งเท่านั้น ในรัชกาลของพระองค์ได้มีการเพิ่มตำแหน่งการบริหารงานคณะสงฆ์ขึ้นอีก ๑ ตำแหน่ง เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของสังคม คือ ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสังฆนายก ผู้ทำหน้าที่ในการนำฝ่ายบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร เทียบเท่ากับตำแหน่งมหาอุปราชในฝ่ายราชอาณาจักร นอกจากนี้พระองค์ยังได้ถวายยศเพิ่มเติมให้สมเด็จพระสังฆราชขึ้นเป็นสมเด็จพระมหาสังฆราชา การศาสนาได้มีความเจริญทุกเขตภูมิภาคในอาณาจักรลาวล้านช้าง เป็นการสร้างฐานที่ดีและมั่นคงเพื่อปูทางให้รัชกาลต่อมา คือ รัชกาลสมเด็จพระเจ้าสุริยวงษาธิมมิกราช

ตามเอกสารทางประวัติศาสตร์และศิลาจารึกในรัชกาลของพระองค์ได้บันทึกไว้ว่า พระองค์ได้จัดการถวายสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์เพื่อเป็นการส่งเสริมพระสงฆ์ใน พระพุทธศาสนาที่มีความรู้ความสามารถในธรรมวินัยและมีผลงานในการบริหารงานคณะสงฆ์ คือ สมณศักดิ์มี ๖ ชั้น สำหรับสมเด็จพระสังฆราช เรียกว่า สมเด็จพระยอดแก้ว และรองสมเด็จพระสังฆราชอาจะมี ๔ หรือ ๕ รูป เรียกว่าสมเด็จพระลูกแก้ว สำหรับตำแหน่งเจ้าราชาคณะสงฆ์ ที่ปกครองแต่ละเขตหรือเมือง เรียกว่า พระหลักคำ รองลงมาเป็นพระครู พระชา และพระสำเร็จ พัฒนาการของการบริหารงานคณะสงฆ์ได้มีความต่อเนื่องพอสมควร ถึงแม้ว่าจะมีศึกสงครามทางฝ่ายราชอาณาจักรก็ตาม แต่ก็ได้ส่งผลกระทบแก่คณะสงฆ์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผลงานที่โดดเด่นของคณะสงฆ์ในประวัติศาสตร์คือการศึกษาคณะสงฆ์ที่มีความเจริญสูงสุด มีการเขียนและแต่งวรรณกรรมไว้เป็นจำนวนมาก พระสงฆ์เองเป็นผู้เขียนตำนานนิทานขุนบรม ที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์เล่มแรกของลาว นอกจากนี้พระสงฆ์ยังได้นำพาประชาชนสร้างหอไตรให้เป็นสถานที่เก็บรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกทางพระพุทธศาสนาและทางโลกไว้เป็นที่ศึกษาค้นคว้าของประชาชน

การที่พระสงฆ์ได้มีผลงานอันเป็นที่ปรากฏชัดให้แก่สังคมและประเทศชาติก็เนื่องจากว่าพระสงฆ์ได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากพระเจ้าแผ่นดินและสังคมเป็นอย่างดี อีกอย่างพระสงฆ์ในอดีตก็มีความตั้งใจทำงานอุทิศตัวแก่สังคมและเทศชาติโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การศึกษาของคณะสงฆ์มีความเจริญเป็นอย่างมาก พระเถระหลายรูปได้มีบทบาทต่อสังคมเป็นราชครูเป็นที่ปรึกษาให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน พระสงฆ์ได้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ส่วนผู้นำฝ่ายราชอาณาจักรก็มองเห็นว่าหน้าที่การพัฒนาคนสร้างคนให้แผ่นดินนั้นพระสงฆ์ทำได้ดีที่สุด จึงมีพระราชนโยบายขยายการสร้างวัดและหอไตรไปยังภูมิภาคต่างๆ ที่สำคัญในราชอาณาจักร เช่น หลวงพระบาง เชียงขวาง สวรรณเขต สารวรรณ และจำปาศักดิ์ ในเขตภูมิภาคเหล่านี้

เอกสารทางประวัติศาสตร์พร้อมด้วยหลักฐานที่เป็นศาสนวัตถุได้ยืนยันว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาเป็นสำนักพัฒนาบุคลากรของชาติเพื่อรับใช้แผ่นดิน

ในยามสงคราม ประวัติศาสตร์คณะสงฆ์และประวัติศาสตร์ลาว ได้จารึกผลงานการเสียดลพิษของคณะสงฆ์ที่มีส่วนในการปกป้องเอกราชและต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ พระเถระที่มีบทบาทเด่นชัด คือ พระครูหมื่น วัดอินทร์แปลง และพระครูจันทร์ วัดจันทร์ พระเถระ ๒ รูปนี้ได้อุทิศตัวสละเพศบรรพชิตเพื่อสมัครเป็นทหารเข้าร่วมในสงคราม นำโดยเจ้าอนุในการต่อสู้ปกป้องเอกราชของชาติ

เหตุผลเหล่านี้เป็นการยืนยันว่าพระสงฆ์นอกจากมีหน้าที่ในการบริหารงานคณะสงฆ์และเผยแผ่หลักพุทธธรรมในศาสนาแล้วในเวลาที่เขาต้องการยังสามารถเสียดลพิษเพื่อเอาตัวเป็นกำลังในกองทัพหรือไม่ก็ร่วมกบฏบวชการปฏิบัติประสารแนวคิดวัฒนธรรม การปฏิบัติทางการศึกษาทำหน้าที่ในการพัฒนาความรู้ปัญญาให้ประชาชนลาวได้รู้จักธรรมและปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง สร้างแนวความคิดอุดมการณ์ให้คนลาวรักความถูกต้องเป็นธรรม รักสันติภาพและอิสรภาพ เหตุผลเหล่านี้จากการศึกษาวิจัยจึงสามารถพูดได้ว่าไม่มีใครจะปฏิเสธได้ถึงบทบาทและผลงานที่เกิดขึ้นในอดีตและถูกจารึกไว้ในประวัติศาสตร์

ต่อมาในรัชกาลเจ้าอนุวงศ์ ที่ถือว่าเป็นราชอาณาจักรยุคปลายของราชอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัดเป็นที่พักอาศัยแก่พระสงฆ์ เป็นที่ศึกษาทั้งพระและฆราวาสเพราะพระสงฆ์เป็นครูสอนไม่ได้เรียกร้องค่าตอบแทน นอกจากอาหารบิณฑบาตพอยังอัตภาพให้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อประเทศชาติและสังคมได้ก็เพียงพอแล้ว การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในรัชกาลเจ้าอนุวงศ์นี้ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากมีเพียงแต่ด้านการศึกษาอย่างเดียว เพราะสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงปัจจัยเหล่านี้ได้ทำให้พระสงฆ์ต้องอุทิศตัวให้แก่การพัฒนาคน เพื่อให้ได้คนที่มีคุณภาพไปปรับใช้สังคม

หลังจากรัชกาลเจ้าอนุวงศ์ ๑๐ ปี ฝรั่งเศสได้เข้ามาปกครองลาว โดยในระยะแรกฝรั่งเศสมีนโยบายรักษารูปแบบการบริหารงานคณะสงฆ์ไว้เหมือนเดิม ต่อมาในระยะที่สองฝรั่งเศสได้จัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีนโยบายลดบทบาทพระสงฆ์ ฝรั่งเศสได้พยายามแยกโรงเรียนออกจากวัดและนำใช้ภาษาฝรั่งเศสเข้าในหลักสูตรการเรียนการสอนพยายามกีดกันไม่ให้คนลาวใช้ตัวอักษรธรรมที่ถือว่าสังคมและคณะสงฆ์ได้ใช้มาช้านาน นับได้ว่าเป็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงเพื่อทำลายการศึกษาและวัฒนธรรมลาว พระสงฆ์จะต้องได้ค้นคิดแสวงหาแนวทางต่อสู้โดยสันติวิธีเพื่อเรียกร้องเอาบทบาทเดิมคืนมา โชคดีที่ผู้นำฝ่ายราชอาณาจักรบางคนยังมีความเคารพศรัทธาและห่วงใยในวิชาศาสนา ท่านผู้นั้นคือสมเด็จพระอุปราชเพชรราช ท่านเป็นนักต่อสู้ นักอนุรักษนิยมและมีแนวคิดชาตินิยม มีความรู้ปัญญาเท่าทันฝรั่งเศสที่จะ

เปลี่ยนแปลงตัวอักษรลาวโดยนำใช้ตัวอักษรโรมันแทน และพยายามเอาโรงเรียนออกจากวัดเป็นการลดบทบาทพระสงฆ์เพราะฝรั่งเศสเองสามารถควบคุมผู้นำประเทศให้อยู่ในกำมือได้ แม้กระทั่งการแต่งตั้งเจ้าราชอาณาเขตสงฆ์นั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบอนุมัติแต่งตั้งจากผู้ปกครองที่เป็น คนฝรั่งเศส

เมื่อขบวนการของพระสงฆ์ได้ถูกลดบทบาทและมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากจึงกลายเป็นสภาพที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก เจ้ามหาเพชรราชอุปราชจึงแสวงหาพระเถระที่มีความรู้และมีความกล้าหาญในการจัดการกิจการคณะสงฆ์เพื่อรักษาไว้ซึ่งโรงเรียนปริยัติธรรมและระบบการศึกษาแบบเดิมของลาว ในบรรดาพระมหาเถระที่กล้าแสดงความคิดเห็นโดยไม่มีความเกรงกลัวต่อฝรั่งเศสนั้น คือพระครูคุณ มณีวงษ์ ที่เป็นพระเถระรูปหนึ่งที่ร่วมแนวคิดอยากฟื้นฟูการศึกษาให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนในอดีตจึงได้ร่วมมือกับเจ้าเพชรราชพร้อมด้วยพระเถระหลายรูปที่มาจากภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ จัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นในนครหลวงเวียงจันทน์ และจัดตั้งสาขาโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นที่หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์การแก้ปัญหาในขณะนี้เป็นการมุ่งไปยังการศึกษาของคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาแนวคิดของคนให้มีความเจริญก้าวหน้าให้รับรู้ว่าสังคมโลกมีการขยายตัวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และก็เป็นการต่อสู้ทางความคิดโดยสันติวิธี

ระยะต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ฝรั่งเศสทบทวนบทบาทตัวเองในเวทีการเมืองของโลก และเป็นผู้แพ้ในสงครามกับเยอรมัน จึงประกาศให้ลาวมีความเป็นอิสระในการปกครองตัวเองมากขึ้น รัฐบาลลาวได้ร่วมมือกับคณะสงฆ์จัดตั้งองค์การปกครองสงฆ์ขึ้นเพื่อเป็นองค์กรทำหน้าที่บริหารงานคณะสงฆ์ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชบุญทัญ เป็นประมุขสงฆ์ และสมเด็จพระสังฆนายกเป็นผู้นำในด้านการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์พร้อมด้วยแต่งตั้งสังฆมนตรีอีก ๔ ตำแหน่ง คือ สังฆมนตรีปกครองสงฆ์ สังฆมนตรีศึกษา สังฆมนตรีเผยแผ่ และสังฆมนตรีสาธารณูปการ รัฐบาลลาวได้จัดตั้งให้มีกระทรวงธรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการสนองงานด้านศาสนา ระยะนี้การคณะสงฆ์ได้มีการฟื้นฟูพัฒนา มีบทบาททั้งภายในและต่างประเทศแต่นำเสียดยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่ถึง ๑๐ ปี การเมืองก็มีการเปลี่ยนแปลง คณะสงฆ์ถูก ดึงเข้าไปในอุณ หุมิทางการเมือง บวกกับคณะสงฆ์ลาวในเวลานี้มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ระหว่างคณะสงฆ์ธรรมยุตและมหานิกาย สาเหตุเกิดมาจากทางภาคใต้ของลาวจนถึงนครหลวงเวียงจันทน์ องค์การสงฆ์ที่มีสังฆมนตรี ๔ ตำแหน่ง และสมเด็จพระสังฆนายกคุณมณีวงษ์ ถูกปลดจากตำแหน่ง พร้อมด้วยสมเด็จพระลูกแก้วบัวคำ วรเพชร ถูกปลดจากหน้าที่รับผิดชอบหัวหน้าโรงเรียนบาลีทั่วประเทศ

เมื่อปัญหาการเมือง เกิดขึ้นในประเทศพระสงฆ์ลาวก็ไม่สามารถหนีพ้นจากปัญหาเหล่านี้ได้ จึงเป็นสาเหตุหลักและประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดขบวนการเดินประท้วงของคณะสงฆ์เรียกร้องเอาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆนายกและตำแหน่งหัวหน้า โรงเรียน บาลีทั่วประเทศ ท่ามกลาง

ความสับสนวุ่นวายทางการเมืองและความขัดแย้งระหว่างธรรมยุตและมหานิกาย ได้มีพระสงฆ์ ปัญุชนจำนวนหนึ่งร่วมกันคิดแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาและมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ร่วมกัน จัดตั้งองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ขึ้นเพื่อต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรม สู้คดีพระสงฆ์ระดับการ นำและคณะกรรมการขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาก็อยู่ในนครหลวงเวียงจันทน์ไม่ได้ จึง มุ่งหน้าสู่เขตที่มั่นปฏิวัติโดยเห็นว่านโยบายแนวลาวัรักษาคือเป็นอุดมการณ์ที่ตนปรารถนาและ ถูกต้องเป็นธรรม พระสงฆ์หลายร้อยรูปได้เสียสละอุทิศแนวคิดสติปัญญาผนวกเข้าในการต่อสู้เพื่อ เอกราชของชาติ โดยนำเอาแนวทางการเมืองของแนวลาวัรักษาดิประยุตต์เข้ากับหลักพุทธธรรมให้ สอดคล้องปลุกกระดมชวนชวนให้การศึกษาแก่ประชาชนให้รู้จักความถูกต้องเป็นธรรม ให้รู้จัก เสียสละตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ความจริงแล้วสังฆกรรมของสงครามก็ไม่เคยปราณีใคร พระสงฆ์ในเขตที่มั่นปฏิวัติ หลายรูปได้เสียชีวิตไปกับการก่อกำจัด ทั้งวีรกรรมและน้ำใจเสียสละให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา เอา เป็นบทเรียนราคาแพงสอนตัวเอง สิบกว่าปีของคณะสงฆ์ในเขตที่มั่นปฏิวัติได้มีชะตากรรม เปลี่ยนแปลงจากสถานะสงครามตรึงเครียดก้าวเข้าสู่กระบวนการเจรจาสงบศึก คณะสงฆ์ลาก็ เช่นกัน ได้ถูกเชิญเข้าร่วมการประชุมสงฆ์กับพระสงฆ์ฝ่ายราชอาณาจักรลาวถึง ๓ ครั้ง

พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองรัฐบาลลาวที่ใช้ระบบสังค มนิยมประชาธิปไตยนำโดย ฯพณฯ ท่านไกรสร พรหมวิหาร นายกรัฐมนตรี เสด็จเข้าสู่สุภาวณงษ์ เป็นประธานประเทศ ฯพณฯ ภูมิ วงษ์วิจิตร เป็นรองนายกรัฐมนตรี และควมตำแหน่งรัฐมนตรี ศึกษาธิการ และธรรมการ

เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๘ นี้จึงเป็นศักราชใหม่ของคณะสงฆ์ลาวได้จัดกองประชุม ใหญ่ขึ้น ประกาศลบล้างลัทธินิกาย สำหรับพระสงฆ์ลาวไม่มีคำว่าธรรมยุตนิกายและมหานิกาย ให้เรียกว่าพระสงฆ์ลาว โดยจัดโครงสร้างการบริหารองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวให้สอดคล้อง กับรัฐบาล มีประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว และรองประธาน ๑ รูป พร้อมด้วยคณะ ประจำการองค์การทำหน้าที่ในการบริหารงานคณะสงฆ์ทั่วประเทศ โดยยึดหลักธรรมวินัยเป็น แนวทางประสานสมทบกับนโยบายของรัฐบาลที่ไม่ขัดต่อธรรมวินัยประกอบส่วนเข้าในการกิจ พัฒนาประเทศชาติและสังคม

โดยได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลลาวทั้งแนวทางนโยบายและงบประมาณผ่านกรม ธรรมการที่ขึ้นกับกระทรวงศึกษา กิจการคณะสงฆ์ได้เริ่มขยายบทบาทพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรม โดยนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาเทศนาเผยแผ่ให้ประชาชนได้เข้าใจ เห็นความสำคัญของการ พัฒนาประเทศชาติ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้จัดโครงสร้างการบริหารให้มี ๔ กรรมาธิการ คือ คณะกรรมาธิการปกครอง คณะกรรมาธิการศึกษา คณะกรรมาธิการเผยแผ่

คณะกรรมการการสาธารณสุข นอกจากนี้อาจได้จัดให้มีคณะพุทธปรัชญาศูนย์กลางเพื่อทำหน้าที่ในการค้นคว้าตำราหลักสูตรการศึกษาทางพระพุทธศาสนาและ ๑ ศูนย์สัมมนาสงฆ์ จัดให้มีหน้าที่ในการอบรมพัฒนาบุคลากรพระสังฆาธิการให้มีความรู้ความเข้าใจทั้งในแนวทางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวและนโยบายของรัฐบาล จัดให้มีแผนพัฒนา ๕ ปี ร่วมมือและเข้าเป็นสมาชิกองค์การชาวพุทธอาเซียนเพื่อสันติภาพโลก

คณะสงฆ์ลาวได้พัฒนาบทบาทต่อการศึกษาสงฆ์และการศึกษาของชาติ เช่น เข้าในขบวนการลบล้างภัยก็ กหนังสือและประชาศึกษา ด้านสาธารณสุขขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ได้จัดให้มีโรงพยาบาลสงฆ์โดยนำชียาสมุนไพรรักษาในการรักษา ในด้านการต่างประเทศก็ได้เข้าร่วมกับชาวพุทธนานาชาติ เช่น ที่มองโค มองโกล จีน เวียดนาม และประเทศญี่ปุ่น เนื่องด้วยในระบอบใหม่เป็นยุคแห่งการพัฒนาพระสงฆ์ลาวจึงไม่อาจสามารถนิ่งดูเฉย ได้เสียละอุทิศความคิดปัญญาพัฒนาสังคมและเยาวชนลาวให้มีศีลธรรมมีความขยันในหน้าที่การงานกำจัดภัยสังคมไม่ให้หลงไหลมัวเมาในอบายมุข

ก่อนที่จะสรุปเรามาพิจารณาว่าทำไมคณะสงฆ์ในระบอบใหม่ เริ่มจาก พ.ศ. ๒๕๑๘ – ๒๕๔๐ จึงมีผลงานและบทบาทเด่นชัดในการประกอบส่วนช่วยเหลือสังคม ผู้วิจัยเห็นว่าพระเถระระดับการนำสงฆ์หลายรูปที่ได้ผ่านกระบวนการปฏิบัติและร่วมอุดมการณ์กับผู้นำรัฐบาลมีความรู้ความเข้าใจในนโยบายและแนวทางของพรรคและรัฐบาลลาว โดยเฉพาะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำรัฐบาลลาว พระเถระมีความรู้และประสบการณ์ทางการเมือง ผ่านการต่อสู้มายาวนานบวกกับมีกำลังความคิดกำลังกายดี จึงกลายเป็นพลังผลักดันสำคัญเข้าในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้มีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้พระสงฆ์ระดับการนำยังได้เข้าร่วมการฝึกอบรมศึกษานโยบายของรัฐบาลในด้านการเมือง การต่างประเทศและการศึกษา จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การทำงานของคณะสงฆ์บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่วนในด้านฝ่ายรัฐบาลนั้นก็ให้ความสนับสนุนทั้งนโยบายและงบประมาณอย่างต่อเนื่อง

สำหรับปัจจุบันนี้การบริหารงานคณะสงฆ์ดูเหมือนว่าจะได้สูญเสียบทบาทเหล่านั้นไป จึงกลายเป็นประเด็นหลักที่คณะสงฆ์น่าจะมาทบทวนบทบาทตัวเองว่ามีความพอใจกับผลที่ได้ปฏิบัติในระยะเวลาที่ผ่านมาไม่น้อยเพียงใด ตลอดถึงปัจจัยภายนอกที่สังคมลาวเฝ้ามององค์การสงฆ์และต้องการความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาในหลายด้าน ผู้วิจัยเห็นว่าการที่จะแก้ไขและพัฒนากิจการของคณะสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและปรับตัวให้ทันต่อสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกได้นั้น ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของพระเถระระดับการนำขององค์การสงฆ์ว่าเข้าใจลึกซึ้งในแนวทางนโยบายการเมืองการต่างประเทศของรัฐบาลอย่างไร และเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจชัดเจน

กับภาระบทบาทของพระเถระในอดีต ก็จะต้องรู้หลักการบริหารรู้แนวทางการเมืองผู้จักสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์

ในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น อำนาจหน้าที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัญหาการจัดสรรบุคลากรและการมอบอำนาจหน้าที่นั้นเป็นประเด็นสำคัญที่พระเถระระดับการนำขององค์การจะต้องตระหนักอยู่ในใจว่ามีการดำเนินการอย่างถูกต้องแล้วหรือยัง บวกกับปัจจัยที่เปลี่ยนแปลง คณะสงฆ์จำเป็นจะต้องจัดโครงสร้างการบริหารการปกครอง โดยเฉพาะการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นหน่วยงานทำหน้าที่ในการผลิตบุคลากร จะต้องมีการจัดเตรียมกฎระเบียบและแผนงานพัฒนาอย่างพอเพียงต่อการขยายตัวของสังคม พร้อมทั้งจัดการระบบสั่งการแก้ไขปัญหาให้เด็ดขาดและรวดเร็ว

ในด้านการสร้างบุคลากรสงฆ์ให้มีความรู้ความสามารถ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวควรให้ความสำคัญเป็นปัจจัยต้นๆ เพราะถ้าคณะสงฆ์มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถแล้ว และมีการจัดสรรบุคลากรเหล่านั้นให้ ตรงต่อความต้องการในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ ในด้านการเผยแผ่การศึกษาและการสาธารณูปการ ก็จะทำให้หน่วยงานขับเคลื่อนอย่างถูกต้องและบรรลุเป้าหมาย

ในขณะเดียวกันองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวก็ต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอก โดยจะต้องศึกษาเปรียบเทียบกิจการของคณะสงฆ์ของประเทศเพื่อนบ้านว่าเรามีความเจริญก้าวหน้าเพียงใด และเป็นเพราะเหตุปัจจัยอันใด เมื่อสรุปเห็นว่ามีข้อบกพร่องและข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน คณะสงฆ์จะต้องจัดรวบรวมเอาบทเรียนเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการกำหนดนโยบายในการบริหารการพัฒนากิจการของคณะสงฆ์ในประเทศของตน และให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาโดยนำใช้พุทธวิธี คือการนำเอาธรรมวินัยเป็นหลักเข้าในกระบวนการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ สำหรับพระเถระระดับการนำขององค์การ น่าจะมีการปรับตัวในการดำเนินงานโดยขอความร่วมมือจากฝ่ายรัฐบาล เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธภาพอย่างใกล้ชิด ดังที่พระเถระในอดีตได้ปฏิบัติกันแล้ว

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. พระเถระผู้มีบทบาทหน้าที่โดยตรง ควรที่จะตระหนักถึงความมั่นคง และความมีเสถียรภาพขององค์การคณะสงฆ์รูปแบบต่างๆ ในปัจจุบัน

๒. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ควรที่จะคำนึงถึงประโยชน์ระยะยาวของสังคม และตอบสนองต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนมากขึ้นในรูปแบบต่างๆ

๓. คณะสงฆ์ในปัจจุบันควรที่จะส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาที่ทันสมัย เชิงรุก และให้เข้าถึงพุทธศาสนิกชนมากขึ้นกว่าเดิม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. คณะกรรมการปกครองสงฆ์ ควรทำหน้าที่ ในการดูแล คຸ້ມครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศ จะต้องนำใช้ธรรมนูญปกครองสงฆ์ ข้อกำหนด กฎระเบียบการต่างๆ ที่องค์การพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้ประกาศใช้ พร้อมทั้งข้อกำหนดที่เป็นนโยบายของรัฐบาลเผยแพร่ให้พระสงฆ์สามเณรได้รับรู้ และเข้าใจถึงอำนาจหน้าที่ของตน และให้พระสังฆาธิการปฏิบัติตามระเบียบการต่างๆ ให้บรรลุตามแผนงานที่กำหนดไว้

๒. คณะกรรมการศึกษาสงฆ์ ควรทำหน้าที่ จัดการการศึกษา ของคณะสงฆ์ทั่วประเทศให้มีแบบแผนที่ชัดเจนขึ้น ควรร่วมมือกับรัฐบาล โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการและกรมศาสนาในการจัดการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ ประสานงานร่วมมือกับพระภิกษุ ที่มีความรู้ และ นักวิชาฝ่าย การศึกษา เพื่อจัดทำแผนงานและแผนงบประมาณ แผนพัฒนาการศึกษาสงฆ์ในระยะสั้นและระยะยาวจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน และจัดพิมพ์ตำราให้มีคุณภาพ และเพียงพอต่อความต้องการ คณะกรรมการ ศึกษาสงฆ์ ควรให้ความสำคัญต่องาน ทัศนศึกษาในต่างประเทศ และขอความร่วมมือเช่นขอทุนการศึกษา และทุน อบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร ผู้บริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการพัฒนามูลฐาน ให้มีประสิทธิภาพ และจัดหาทุน เพื่อใช้จ่ายค่านิคยภัตร ครูพระสงฆ์โดยจัดให้ตามวุฒิการศึกษา

๓. คณะกรรมการเผยแผ่ ควรขยายศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนา พระนักวิชาการให้มีความรู้ ในด้านเผยแผ่ ให้เพียงพอ เพื่อส่งเสริม พระวิปัสสนาจารย์ไปฝึกอบรมต่างประเทศเพื่อประยุ กต์ความรู้ สอนให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจ ถึงหลักพุทธธรรม ที่สามารถแก้ปัญหาชีวิตได้

จัดหาทุนสร้างอาคารเพื่อรองรับผู้ที่เข้าร่วม ปฏิบัติธรรม และจัดทำตำราหรือหนังสือ คู่มือการฝึกปฏิบัติธรรม ให้พอเพียงกับความต้องการของผู้ใฝ่ศึกษาการปฏิบัติธรรม

๔. คณะกรรมการสาธารณูปการ ควรจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ เฉพาะด้านศิลปะ โบราณคดี ในการบริหารงานเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนา ศาสนาวัดที่อยู่ภายใต้ความ รับผิดชอบของตน ให้เป็นนโยบายการบริหารงานอย่าง ต่อเนื่องชัดเจน สั่งการไปต่างจังหวัด และ อำเภอ ให้ มีความรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย และ ร่วมมือกับ หน่วยงานราชการที่ เกี่ยวข้อง ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในขอบเขตหน้าที่ และสะดวกต่อการ ประสานงาน ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จัดทำแผนงานและแผนงบประมาณ เพื่อเสนอขอ งบประมาณ ในการบริหารงานของคณะกรรมการสาธารณูปการในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ให้มีความสอดคล้อง และต่อเนื่อง

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์การบริหารงานคณะสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่ายังมี ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป คือ

๑. ควรจะมีการศึกษาวิจัยเฉพาะในด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศลาวจากอดีต ถึงปัจจุบัน
๒. ควรจะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสาธารณูปการของคณะสงฆ์
๓. ควรจะมีการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ลาวทั้งในอดีตและปัจจุบันว่ามี ความสำคัญต่อสังคมลาวอย่างไร
๔. ควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติมด้าน การปกครองคณะสงฆ์ลาวจากอดีตถึงปัจจุบัน
๕. ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมด้านการศึกษาคณะสงฆ์ลาว บทบาทจากอดีตสู่อนาคต